

Advies over de aanwezigheid van broedvogels n.a.v. oeverherstel langs de IJzer stroomopwaarts de Hoogbrug in Diksmuide

Adviesnummer: **INBO.A.4851**
Auteurs: **Koen Devos & Andy Van Kerckvoorde**
Contact: **Niko Boone (niko.boone@inbo.be)**
Kenmerk aanvraag: **e-mail van 17 april 2024**
Geadresseerden: **De Vlaamse Waterweg nv**
Integraal Waterbeleid Cel Investerings
T.a.v. Jeroen Van Waeyenberge
Jeroen.VanWaeyenberge@vlaamsewaterweg.be

Dr. Hilde Eggermont
Administrateur-generaal

Wijze van citeren: Devos K. & Van Kerckvoorde A. (2024). Advies over de aanwezigheid van broedvogels n.a.v. oeverherstel langs de IJzer stroomopwaarts de Hoogbrug in Diksmuide. Adviezen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Nr. INBO.A.4851. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Aanleiding

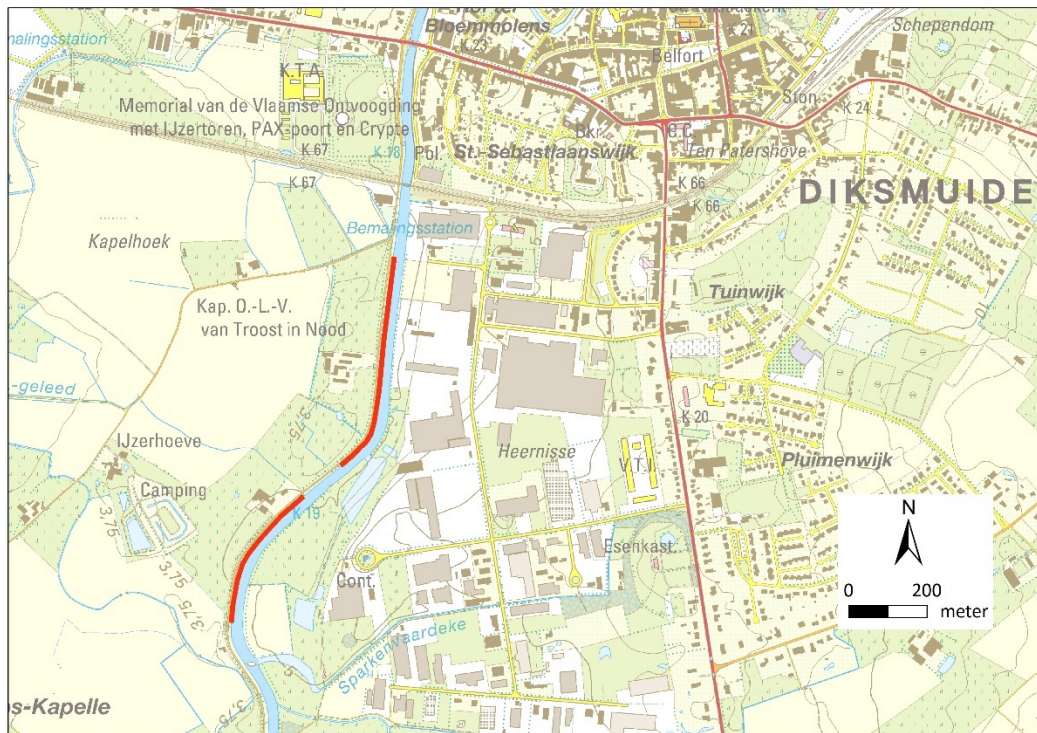
Voor de aanleg van een ringweg rond Diksmuide wordt een nieuwe brug over de IJzer gebouwd. Stroomop- en stroomafwaarts van het toekomstige landhoofd van de brug wenst De Vlaamse Waterweg nv (DVW) oeverversteving uit te voeren langs de linkeroever. De oeverversteving zal bestaan uit een stalen en betonnen damwand over een lengte van respectievelijk 390 m (stroomafwaarts) en 570 m (stroomopwaarts) van het landhoofd (zie figuur 1). Voor het toekomstig landhoofd van de brug is een betonbestorting voorzien.

De werken zullen bestaan uit:

- het heien van damplanken
- grondverzet
- grondaanvoer
- het verwijderen van hinderlijke beplanting
- het herplanten/verplaatsen van rietkluiven
- het plaatsen van een kopbalk.

Het heiwerk zal plaatsvinden van op het water. Op de rechteroever van de IJzer zijn er geen werken voorzien, met uitzondering van mogelijk enkele beperkte snoeiwerken.

De uitvoering van de werken is gepland tijdens het broedseizoen 2024.

Figuur 1: Situering van de werken (rode lijn) langs de IJzer. (digitale versie van topografische kaart 1/10.000, raster, kleur, NGI, (AGIV))

Vragen

1. Is er impact te verwachten op aanwezige broedvogelsoorten in de omgeving van de werken?
2. Komt de timing van de werken in conflict met de bepalingen uit het Soortenbesluit?
3. Is er een impact te verwachten op overwinterende (water)vogels indien de werken uitgesteld worden tot na het broedseizoen?

Toelichting

1 Impact op aanwezige broedvogelsoorten in de omgeving van de werken

Door de hoogdringendheid van deze adviesvraag was een voorafgaande en grondige broedvogelinventarisatie niet mogelijk. Op 18 en 19 april voerden we wel een terreinbezoek uit in het gebied in kwestie. We stelden daarbij vast dat in de werkzone verschillende habitats aanwezig zijn die geschikt zijn als broedgebied voor een reeks van vogelsoorten. Het gaat om een afwisseling van rietkragen, struwelen (met o.a. eenstijlige meidoorn, sleedoorn en braam) en bomen (figuur 2).

Tijdens de bezoeken namen we o.a. zwartkop, tjiftjaf, grasmus, staartmees, waterhoen en ijsvogel waar. Dit zijn soorten waarvan we met vrij grote zekerheid kunnen aannemen dat ze nestelen langs de IJzeroevers. In de komende weken zullen zich daar wellicht nog andere broedvogelsoorten bijvoegen, zoals kleine karekiet, bosrietzanger en spotvogel.

De geplande werken zijn van die aard dat er wellicht ook een negatieve impact zal zijn op broedvogels op de rechteroever. Verstoringsafstanden zijn bij de meeste soorten doorgaans groter dan de breedte van de IJzer. Tijdens beide terreinbezoeken namen we een ijsvogel waar ongeveer ter hoogte van het brughoofd. Waarschijnlijke bevindt zich een nestholte in de rechteroever, nog binnen de grenzen van het Europees Vogelrichtlijngebied 'IJzervallei'. De geplande werken vormen een reëel risico op verstoring van dit vermoedelijke broedgeval. De ijsvogel is een soort van de Bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn en geniet strikte bescherming. Voor de Speciale Beschermingszone IJzervallei is een instandhoudingsdoel van 1-3 broedparen vastgelegd. Dit aantal wordt maar net gehaald, waardoor elk broedgeval van belang is.

In de zone waar de oeververdedigingswerken zijn gepland, werden in vorige jaren ook regelmatige territoriale zomertortels vastgesteld. Deze soort is opgenomen in de categorie 'ernstig bedreigd' op de Rode Lijst van de Vlaamse broedvogels (Devos *et al.*, 2016) en is onderwerp van een Vlaams soortbeschermingsplan. Het behoud van actuele en potentiële broedplaatsen kan daarbij als cruciaal beschouwd worden.

De impact van de werken zal zich ook niet louter beperken tot de periode waarin de werkzaamheden zullen uitgevoerd worden. Door de voorziene harde vorm van oeververdediging met kopbalken zal geschikt broedhabitat in de oeverzones definitief verloren gaan. We vragen daarom om ook natuurvriendelijke alternatieven voor harde oeververdediging in overweging te nemen en de werken te beperken tot de zones waar afkalving wordt vastgesteld.

Figuur 2: In de werkzone zijn een aantal habitats aanwezig zijn die geschikt zijn als broedgebied: struweel, rietkragen en bomen. (foto's INBO)

2 Soortenbesluit

Gezien de werken tijdens het broedseizoen gepland worden, is er een conflict met specifieke bepalingen van het Vlaams Soortenbesluit¹, met name wat betreft Artikel 14:

§ 1. Het is verboden de nesten van beschermde vogelsoorten of de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van andere beschermde diersoorten dan vogels opzettelijk te vernielen, te beschadigen of weg te nemen.

§ 2. Het vernielen, beschadigen of wegnemen van nesten, voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van beschermde diersoorten wordt onder meer geacht onopzettelijk te zijn wanneer de verantwoordelijke voor deze handeling niet wist en redelijkerwijze niet hoorde te weten dat deze handeling kon leiden tot de in § 1 beschreven negatieve gevolgen voor nesten, voortplantingsplaatsen of rustplaatsen.

§ 3. Onder nesten worden begrepen de bewoonde nesten, de nesten die in aanbouw zijn als voorbereiding op het komende broedseizoen, alsook de nesten die in de regel jaar na jaar tijdens het broedseizoen hergebruikt worden.

De waargenomen en potentieel aanwezige broedvogelsoorten langs de IJzer vallen onder categorie 2. Dat zijn soorten waarop de basisbeschermingsbepalingen van toepassing zijn. Van die beschermingsbepalingen kan er alleen worden afgeweken onder de voorwaarden van artikel 20, § 1, § 3 en § 4.

§ 1. Met betrekking tot de beschermde soorten kunnen er specifieke afwijkingen verleend worden van de bepalingen in onderafdeling 1 tot en met 4 om een of meer van de volgende redenen :

1° in het belang van de volksgezondheid of de openbare veiligheid;

2° in het kader van dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale en economische aard, en voor het milieu gunstige effecten;

3° in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer;

4° ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren of aan andere goederen in eigendom of gebruik;

5° ter bescherming van de wilde fauna of flora, of ter instandhouding van de natuurlijke habitats;

6° voor doeleinden in verband met onderzoek of onderwijs, repopulatie of herintroductie, alsook voor de daartoe benodigde kweek;

7° om het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt en vastgesteld aantal van bepaalde specimens te vangen, te plukken of in bezit te hebben.

§ 3. Ten aanzien van de vogelsoorten vermeld in bijlage 1, zijn de volgende mogelijkheden tot afwijking niet van toepassing :

1° de mogelijkheid vermeld in § 1, 2°;

2° de mogelijkheid vermeld in § 1, 4°, wat de voorkoming aangaat van belangrijke schade aan andere goederen dan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren.

§ 4. Afwijkingen op grond van dit artikel kunnen alleen maar toegestaan worden als de volgende voorwaarden zijn vervuld :

1° er mag geen andere bevredigende oplossing bestaan;

¹ <https://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1018227.html#H1046167>

2° de afwijking mag geen afbreuk doen aan het streefdoel om de populaties van de soort in kwestie in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan, op lokaal niveau of op Vlaams niveau.

Aanvragen voor afwijkingen op het Soortenbesluit moeten gericht worden aan het Agentschap Natuur en Bos. Het is aan de DVW om hiervoor de nodige argumentatie aan te brengen. Het INBO oordeelt dat een afwijking in dit geval de lokale staat van instandhouding van ijsvogel (Bijlage I VRL) en zomertortel (Rode Lijst, soortbeschermingsplan) negatief kan beïnvloeden gezien de sterke achteruitgang en/of zeldzaamheid van beide soorten.

3 Impact op overwinterende (water)vogels

Bij het uitvoeren van de werken na afloop van het broedseizoen worden slechts beperkte versturende effecten op de overwinterende avifauna verwacht. De bewuste zone is relatief weinig belangrijk als overwinteringsgebied voor watervogels. Het gaat maximaal om ca. 100 wilde eenden, een 10- tal meerkoeten en enkele futen. De dode bomen op de rechteroever fungeren als rustplaats voor aalscholvers (tot een 20-tal). Verstoring van deze vogels door de werken zal geen significant negatieve invloed hebben op instandhoudingsdoelen die voor overwinterende watervogels in de Speciale Beschermingszone IJzervallei zijn opgesteld.

4 Natuurvriendelijke oeeverversteving

De voorgestelde harde verticale oeeververdediging heeft een geringe ecologische waarde. Ze laat immers geen vegetatie toe ter hoogte van de waterlijn. Ze zorgt ook voor beperkte mogelijkheden voor paai- of foerageerplaatsen voor vissen, biedt weinig tot geen nestgelegenheid voor vogels en vormt voor dieren die in het water terechtkomen een barrière om terug aan land te komen.

Natuurvriendelijke oeeververstevingen laten oeevervegetatie toe zich te vestigen of verder te ontwikkelen. Naargelang de ruimte die er voorhanden is en volgens de mate waarin golfwerking getemperd moet worden, bestaan er verschillende inrichtingen (Claus & Janssens, 1994; PIANC, 2008). Oeevervegetatie, en in het bijzonder rietvegetatie, kan de oever in belangrijke mate beschermen tegen hydraulische krachten. Dat gebeurt enerzijds via het wortelstelsel, dat de grond vasthoudt (vergroting van de sterkte), en anderzijds via de bovengrondse delen, die de golven en stroming dempen (vermindering van de belasting (CUR, 1999). Oeevervegetaties vormen ook een paai- of foerageerbiotoop voor vissen en een broed- en foerageerbiotoop voor vogels.

Sinds eind jaren '90 zijn op tal van plaatsen natuurvriendelijke oevers aangelegd langs de IJzer. Er is toen gewerkt met enkele en dubbele palenrijen, plasbermen en houten damplanken. Waar geen veiligheidsrisico's bestonden, konden ook natuurlijke oevers ontwikkelen. Het INBO verrichte hiervoor toen onderzoek, adviseerde over de inrichting van oeverszones en voerde nadien ook evaluaties uit (De Grootte *et al.*, 2010; Mouton *et al.*, 2009; De Rycke & Devos, 2005).

Mits een doordachte aanpak kan de herinrichting van de IJzeroevers niet alleen leiden tot een betere beveiliging tegen dijkdoorbraken en overstromingen, maar ook tot een versterking van aanwezige en potentiële natuurwaarden en een meer robuust riviersysteem. Het INBO is steeds bereid om daartoe de nodige adviezen te verstrekken, zoals ook reeds in het verleden gebeurde.

Conclusies

1. Het INBO verwacht een significante impact van de geplande werken op de aanwezige broedvogels. Over nagenoeg de volledige zone waar oeververstevingen voorzien worden, komen geschikte broedhabitats voor in de vorm van struwelen, bomen en rietkragen. Naast rechtstreeks verlies van nesten met eieren en jongen op de linkeroever, is er ook een grote kans op verstoring van broedvogels op de rechteroever, waaronder een waarschijnlijk broedgeval van ijsvogel. In vorige jaren werden in deze zone langs de IJzer ook territoriale zomertortels vastgesteld. Deze soort is opgenomen in de categorie 'ernstig bedreigd' op de Rode Lijst van de Vlaamse broedvogels en is onderwerp van een Vlaams soortbeschermingsplan.

2. Gezien de werken tijdens het broedseizoen gepland worden, treedt er een conflict op met enkele bepalingen van het Vlaams Soortenbesluit inzake soortbescherming. Het is immers verboden de nesten van beschermde vogelsoorten opzettelijk te vernielen, te beschadigen of weg te nemen. Aanvragen voor afwijkingen op het Soortenbesluit moeten met de nodige argumentatie gericht worden aan het Agentschap Natuur en Bos. Het INBO oordeelt dat een eventuele afwijking de lokale staat van instandhouding van ijsvogel (Bijlage I VRL) en zomertortel (Rode Lijst, soortbeschermingsplan) negatief kan beïnvloeden gezien de sterke achteruitgang en/of zeldzaamheid van beide soorten.

3. Bij het uitvoeren van de werken na afloop van het broedseizoen worden slechts beperkte versturende effecten op de overwinterende avifauna verwacht. De bewuste zone is relatief weinig belangrijk als overwinteringsgebied voor watervogels. Instandhoudingsdoelen m.b.t. overwinterende watervogels in de Speciale Beschermingszone IJzervallei komen daardoor niet in het gevaar. Daarom is uitstel van de werkzaamheden tot na het broedseizoen aangewezen.

Als de geplande werken met de nu voorziene oeververdediging worden uitgevoerd, dan zal zeker wat broedvogels betreft geschikt broedhabitat definitief verloren gaan. We vragen daarom om alternatieve, natuurvriendelijke oeververdedigingen toe te passen. Het INBO is steeds bereid om daartoe de nodige adviezen te verstrekken.

Referenties

Claus K. & L. Janssens (1994). Vademecum Natuurtechniek. Inrichting en beheer van waterlopen. AMINAL, Werkgroep Natuurtechnische Milieubouw, D/194/3241/11.

CUR (1999). Natuurvriendelijke oevers: belasting en sterkte. Civieltechnisch centrum uitvoering research en regelgeving, publicatie 201, Gouda.

Devos K., Anselin A., Driessens G., Herremans H., Onkelinx T., Spanoghe G., Stienen E., T'Jollyn F., Vermeersch G. & Maes D. (2016). De IUCN Rode Lijst van de broedvogels in Vlaanderen. Natuur.oriolus 82: 109-122.

De Groot D., De Rycke A., Verelst I. & Decler K. (2010). Preliminaire evaluatie van verschillende ntmoeververdedigingstechnieken langs de IJzer. Intern rapport Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, INBO.IR.2010.5.

De Rycke A. & Devos K. (2005). Voorstel voor een alternatief oever- en dijkherstel langs de IJzer ter hoogte van Schoorbakke. Advies van het Instituut voor Natuurbehoud, 2005/80.

Mouton A., Gelaude E., Buysse D., Stevens M., Van den Neucker T., Martens S., Baeyens R., Jacobs Y., Coeck J. (2009). Evaluatie van NTMB-projecten langs de IJzer uitgevoerd door W&Z. Luik visfauna - Studie in opdracht van W&Z, Afdeling Bovenschelde. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2009 (INBO.R.2009.61). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

PIANC (2008). Considerations to reduce environmental impacts of vessels. Report n° 99.